

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ ПІДКУПУ В ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

SPECIAL CRIMINOLOGY PREVENTION OF BRIBERY IN THE ACTIVITIES OF LEGAL ENTITIES UNDER PRIVATE LAW

Чехунов М.В., аспірант кафедри кримінально-правової політики
Національний юридичний університету імені Ярослава Мудрого

У статті розкрито зміст та структуру спеціально-кримінологічного запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, що розглядається як системне явище, спрямоване на протидію корупційним проявам у сфері приватного бізнесу. Автором обґрунтовано необхідність комплексного підходу до протидії підкупу, який включає нормативне, організаційне, управлінське та превентивне забезпечення доброчесності в приватному секторі.

Методологічну основу дослідження становлять порівняльно-правовий, формально-юридичний, логіко-юридичний, компаративістський, структурно-функціональний і герменевтичний методи, що дозволили всебічно проаналізувати природу спеціально-кримінологічних заходів запобігання корупції у діяльності приватних юридичних осіб.

У результаті дослідження запропоновано низку практико-орієнтованих механізмів запобігання підкупу, зокрема: впровадження ефективного антикорупційного комплаєнсу, забезпечення особистої участі керівництва в реалізації політики доброчесності (Tone at the Top), призначення уповноважених осіб з антикорупційних питань навіть за відсутності прямого законодавчого обов'язку, застосування антикорупційного due diligence, а також удосконалення інституту кримінально-правової відповідальності юридичних осіб відповідно до міжнародних стандартів.

Запропоновано низку додаткових заходів, які можуть бути ефективно реалізовані на практиці, зокрема: запровадження інституту звільнення від кримінальної відповідальності за сприяння розслідуванню, ведення відкритих реєстрів недоброчесних суб'єктів, посилення контролю за реалізацією антикорупційних програм.

Зроблено висновки, що подальше вдосконалення спеціально-кримінологічного запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права має спиратися на поєднання правових інновацій, управлінських рішень і практичних інструментів, здатних ефективно протидіяти корупційним загрозам у сучасному бізнес-середовищі.

Ключові слова: комерційний підкуп, юридичні особи приватного права, корупція в приватній сфері, корупційні правопорушення, запобігання злочинності, спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності, корупція у бізнес-середовищі, корупційні схеми у сфері підприємництва, злочинні активи.

The article reveals the content and structure of special criminological prevention of bribery in the activities of legal entities of private law, which is considered as a systemic phenomenon aimed at counteracting corruption in the sphere of private business. The author substantiates the need for a comprehensive approach to combating bribery, which includes regulatory, organizational, managerial and preventive ensuring of integrity in the private sector.

The methodological basis of the study is comparative law, formal-legal, logical-legal, comparative, structural-functional and hermeneutic methods, which allowed a comprehensive analysis of the nature of special criminological measures to prevent corruption in the activities of private legal entities.

As a result of the study, a number of practice-oriented mechanisms for preventing bribery were proposed, in particular: the introduction of effective anti-corruption compliance, ensuring personal participation of management in the implementation of the integrity policy (Tone at the Top), the appointment of Authorized Persons for Anti-Corruption Issues even in the absence of a direct legislative obligation, the use of anti-corruption due diligence, as well as improving the institution of criminal liability of legal entities in accordance with international standards.

A number of additional measures were proposed that can be effectively implemented in practice, in particular: the introduction of the institution of exemption from criminal liability for assisting in the investigation, maintaining open registers of dishonest entities, and strengthening control over the implementation of anti-corruption programs.

The conclusions are drawn that further improvement of special criminological prevention of bribery in the activities of legal entities under private law should be based on a combination of legal innovations, management decisions and practical tools capable of effectively counteracting corruption threats in the modern business environment.

Key words: commercial bribery, legal entities under private law, corruption in the private sector, corruption offenses, crime prevention, special criminological measures to prevent crime, corruption in the business environment, corruption schemes in the field of entrepreneurship, criminal assets.

Корупція у приватному секторі економіки становить серйозну загрозу реалізації принципів доброчесності, прозорості та сталого розвитку підприємницької діяльності, а також ефективному функціонуванню ринкових механізмів і забезпеченню соціально-економічного добробуту населення. Корупційні практики суттєво знижують інвестиційну привабливість держави, підривають конкурентоспроможність національних суб'єктів господарювання та дестабілізують економічне середовище.

Низький рівень правопорядку й прозорості у сфері підприємництва, разом із високим рівнем поширення корупції в бізнес-середовищі, справляє деструктивний вплив на економічну стабільність: спричиняє недоотримання бюджетних надходжень, нерівномірний розподіл ресурсів, зростання тіньової економіки, викривлення конкурентного середовища, погіршення якості товарів і послуг, а також підвищення вартості ведення бізнесу.

Наслідком зазначених чинників є формування нерівних умов для діяльності суб'єктів господарювання, зни-

ження мотивації до дотримання правових норм і етичних стандартів підприємницької поведінки. Високий рівень корумпованості бізнес-процесів перешкоджає розвитку малого та середнього підприємництва, провокує зростання вартості товарів, робіт і послуг, а також знижує рівень довіри до приватного сектору з боку як внутрішніх, так і зовнішніх зацікавлених сторін.

Крім того, корупція у приватній сфері зумовлює зниження офіційних доходів працівників, управлінського персоналу та власників приватних підприємств, створює передумови для зловживань із боку керівництва та стимулює пошук нелегальних джерел прибутку.

У зв'язку з викладеним, наукове дослідження проблематики запобігання корупції у приватній сфері, зокрема у формі підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, набуває особливої актуальності. З огляду на збройну агресію російської федерації проти України, проблема протидії корупції набула додаткового значення, оскільки її поширення створює безпосередні загрози

національній безпеці та державності. У цьому контексті розробка та впровадження ефективних спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням корупційного характеру в приватному секторі має визначальне значення як для розвитку кримінологічної науки, так і для вдосконалення правозастосовної практики й законодавства у відповідній сфері [1, с. 543].

Проблематика корупції є об'єктом широкого наукового інтересу серед українських дослідників, зокрема таких як О. І. Бойко, Б. М. Головкін [2; 3; 4; 5; 6], С. Ю. Лукін, О. Й. Окунєв, О. Ю. Бусол, О. О. Дудоров, В. М. Навроцький, М. І. Хавронюк, О. В. Новіков, В. Ф. Оболенцев, Ю. В. Луценко, Н. В. Сметаніна, В. М. Трепак та ін. Однак більшість наукових праць присвячено аналізу корупційних проявів переважно у публічному секторі.

Згідно з положеннями Термінологічного словника сучасної кримінології, спеціально-кримінологічне запобігання визначається як цілісна система заходів, що реалізуються правоохоронними органами, іншими державними інституціями, інституціями громадянського суспільства, а також окремими громадянами з метою усунення причин і умов злочинної поведінки та недопущення вчинення кримінальних правопорушень на всіх стадіях їх можливої реалізації [7, с. 159].

З урахуванням специфіки корупційних проявів у приватному секторі, правової природи підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права, а також детермінант вчинення таких правопорушень, обґрунтованим видається запровадження комплексу спеціально-кримінологічних заходів запобігання підкупу в діяльності суб'єктів господарювання приватної форми власності, зокрема:

- розроблення та впровадження ефективної системи антикорупційного комплаєнсу;
- формування та підтримання політичної волі керівництва підприємств у реалізації антикорупційної політики;
- запровадження дієвих механізмів кримінальної відповідальності юридичних осіб;
- здійснення систематичного антикорупційного аудиту контрагентів з метою виявлення та запобігання корупційним правопорушенням.

Одним із ключових напрямів спеціально-кримінологічного запобігання підкупу в діяльності суб'єктів приватного сектору є формування та імплементація ефективного механізму антикорупційного комплаєнсу.

Термін *compliance* (від англ. *to comply* – «дотримуватися», «відповідати вимогам») охоплює сукупність заходів, спрямованих на забезпечення відповідності діяльності організації чинним нормативно-правовим актам та етичним стандартам. У сфері корпоративного управління комплаєнс розглядається як складова системи управління ризиками та формування належної корпоративної культури [8, с. 12].

На нормативному рівні поняття «комплаєнс» закріплене, зокрема, в Методичних рекомендаціях щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, затверджених постановою Правління Національного банку України від 28 березня 2007 року № 98 [9]. Згідно з цим документом, комплаєнс визнається одним із чотирьох базових елементів системи внутрішнього контролю, який має бути інтегрований в організаційну структуру банку для забезпечення відповідності його діяльності вимогам законодавства, регуляторних актів, а також внутрішніх політик і процедур.

У науковій літературі антикорупційний комплаєнс визначається як система організаційних, управлінських і правових заходів, спрямованих на запобігання вчиненню корупційних або пов'язаних із ними правопорушень з боку працівників чи керівництва суб'єкта господарювання, а також на забезпечення відповідності його діяльності положенням антикорупційного законодавства [10, с. 66].

Антикорупційний комплаєнс як система управління має багаторівневу структуру, що визначається специфікою господарської діяльності конкретного суб'єкта.

Обов'язковими елементами такої системи є: затверджена антикорупційна програма; призначення відповідальної (Уповноваженої) особи; функціонування механізмів оцінювання та моніторингу корупційних ризиків; розроблення внутрішніх нормативно-регламентних документів (політик, стандартів, процедур).

Водночас додаткові компоненти системи комплаєнсу формуються залежно від рівня властивих організації ризиків, галузевої специфіки та особливостей нормативно-правового середовища. До таких компонентів належать: корпоративні кодекси поведінки та етики; програми підвищення обізнаності працівників; механізми внутрішнього аудиту й зовнішнього моніторингу; канали анонімного інформування про порушення; санкційні заходи за недотримання комплаєнс-вимог; інтеграція політики відповідності в операційні процеси підприємства [5, с. 181].

Згідно з положеннями міжнародного стандарту ISO 37301:2021, комплаєнс-політика повинна визначати принципи, цілі та зобов'язання організації щодо дотримання законодавчих норм, етичних стандартів і внутрішніх регламентів [11]. Вона також має встановлювати очікувану модель поведінки персоналу, рівень відповідальності за порушення та критерії оцінювання ефективності комплаєнс-заходів.

Отже, антикорупційний комплаєнс доцільно розглядати як інструмент превентивного контролю за дотриманням положень національного антикорупційного законодавства, міжнародних стандартів і внутрішніх нормативів у межах господарської діяльності. Його основним завданням є мінімізація комплаєнс-ризиків, тобто ризиків настання юридичної відповідальності (кримінальної, адміністративної чи фінансової), матеріальних збитків або втрати ділової репутації внаслідок недотримання нормативних вимог.

Належне впровадження системи комплаєнсу сприяє зниженню ймовірності вчинення правопорушень, збереженню ділової репутації, формуванню корпоративної культури доброчесності, а також підвищенню загального рівня правової культури в бізнес-середовищі.

Наступним важливим напрямом у системі спеціально-кримінологічного запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права є посилення політичної волі вищого керівництва суб'єктів господарювання. Під політичною волею у сфері запобігання корупції слід розуміти свідоме прийняття антикорупційних цінностей, зобов'язання щодо їх дотримання, а також готовність керівництва особисто демонструвати нетерпимість до проявів корупційної поведінки.

Міжнародні рекомендації, зокрема ICC Guidelines on Whistleblowing, наголошують, що ефективність впровадження антикорупційної стратегії безпосередньо залежить від рівня залученості топменеджменту організації [12, с. 47]. Керівництво відіграє ключову роль у формуванні корпоративної культури доброчесності та створенні ефективної системи управління корупційними ризиками.

Відповідно до частин першої та другої статті 61 Закону України «Про запобігання корупції» [13], юридичні особи зобов'язані впроваджувати комплекс заходів із запобігання та протидії корупції, зокрема здійснювати регулярну оцінку корупційних ризиків. Виконання цих заходів покладається на керівника підприємства та його засновників (учасників), що свідчить про закріплення на законодавчому рівні персональної відповідальності управлінських органів за реалізацію антикорупційної політики.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує управлінська концепція *Tone at the Top* (у перекладі – «тон згори»), також відома як *Leader's Voice* («голос лідера»), що виникла в межах аудиторської практики у США. Ця концепція підкреслює визначальну роль керівництва у забезпеченні ефективності системи внутрішнього контролю та дотриманні етичних норм. Її значущість зросла після низки корпоративних скандалів, зокрема пов'язаних із компаніями *Enron* і *WorldCom*, що стали поштовхом до прийняття у 2002 році Закону Сарбейнса – Окслі (*Sarbanes-Oxley Act, SOX*).

Відповідно до положень цього закону, компанії зобов'язані визначати відповідальність керівництва за формування, впровадження та підтримку системи внутрішнього контролю, а також щорічно проводити оцінку ефективності процедур контролю, зокрема за підсумками фінансового періоду.

Цей підхід започаткував нову управлінську парадигму, що надалі знайшла відображення в міжнародних стандартах і нормативно-правових актах інших держав. Хоча у міжнародно-правових документах відсутнє детальне регламентування конкретних механізмів реалізації лідерської ролі в антикорупційному управлінні, акцент на політичній волі керівництва та його персональній відповідальності є наскрізною ідеєю сучасної антикорупційної політики [14, с. 4–5].

Аналіз сучасної української практики впровадження антикорупційної політики в приватному секторі дозволяє виокремити такі ключові підходи до реалізації концепції «Tone at the Top»: демонстрація лідерської позиції у впровадженні управління корупційними ризиками в усіх сферах діяльності організації; публічне декларування прихильності до принципів доброчесності та нульової толерантності до корупції – із використанням як внутрішніх, так і зовнішніх каналів комунікації; особиста участь керівництва у заходах антикорупційного спрямування; ухвалення розпорядчих документів з антикорупційних питань (зокрема антикорупційної програми та її оновлень); підтримка поширення інформації щодо важливості управління корупційними ризиками серед працівників; створення самостійного, функціонально незалежного підрозділу або призначення уповноваженої особи з питань запобігання корупції, наділення її відповідними повноваженнями та ресурсами; забезпечення організаційної незалежності та регулярного підвищення кваліфікації уповноваженої особи; контроль за ефективністю системи управління корупційними ризиками та ініціювання заходів з її вдосконалення; виділення достатнього фінансування і ресурсного забезпечення антикорупційної діяльності; своєчасне реагування на виявлені корупційні правопорушення та інші порушення антикорупційної політики [15].

Таким чином, ефективна реалізація концепції «Tone at the Top» потребує не лише формального ухвалення відповідних документів, а й активної, системної участі керівництва у формуванні та підтримці етичної культури організації. Лідерство, засноване на принципах відповідальності, відкритості та послідовності, виступає визначальним чинником сталого розвитку механізмів запобігання корупції, зміцнення корпоративної доброчесності та підвищення рівня довіри з боку контрагентів, працівників і суспільства загалом.

Крім того, важливим елементом реалізації антикорупційної політики в юридичних особах приватного права є функціонування інституту Уповноваженого з антикорупційної діяльності. Для суб'єктів господарювання, які відповідно до законодавства зобов'язані впроваджувати антикорупційну програму, передбачено також обов'язок призначення такої посадової особи. Правовий статус Уповноваженого визначено у статті 64 Закону України «Про запобігання корупції» [12].

Відповідно до цього Закону, Уповноважений призначається керівником або засновниками юридичної особи в порядку, передбаченому трудовим законодавством. На цю посаду може бути призначена особа, яка відповідає вимогам щодо: належної професійної підготовки; рівня доброчесності; стану здоров'я; спроможності ефективно реалізовувати заходи антикорупційної політики.

Інститут Уповноваженого відіграє ключову роль у забезпеченні інституційної спроможності організації до запобігання корупції. Основні функції цієї посадової особи включають: організацію виконання та моніторинг реалізації антикорупційної програми; надання методичної та консультативної підтримки працівникам; здійснення аналізу корупційних ризиків; підготовку пропозицій щодо вдосконалення внутрішніх процедур; координацію взаємодії з Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) та правоохоронними органами тощо.

З огляду на високий рівень латентності корупційних правопорушень та потребу в системній профілактиці, доцільним є поширення практики призначення Уповноважених не лише на підприємства, для яких це прямо передбачено законом, а й на інші середні та великі компанії. Такий підхід сприятиме: підвищенню прозорості та підвітності; ефективному функціонуванню внутрішніх комплаєнс-систем; зниженню правових ризиків; зміцненню репутаційного капіталу організацій.

До того ж у контексті формування ефективної системи запобігання корупції в діяльності суб'єктів господарювання приватного сектору особливої уваги потребує запровадження дієвих механізмів притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності. Це є ключовим елементом у створенні інституційного середовища, спроможного забезпечити реальну протидію практикам підкупу.

У цьому зв'язку слід відзначити, що у 2022 році Україна розпочала процес приєднання до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що, зокрема, передбачає гармонізацію національного антикорупційного законодавства з вимогами Конвенції ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях. У межах виконання відповідних міжнародних зобов'язань, 26 грудня 2024 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав» № 4111-IX від 04.12.2024 р. [16].

Зазначений Закон започатковує важливі правові зміни у сфері корпоративної відповідальності за корупційні правопорушення. Водночас як зазначається в аналітичних висновках Transparency International Ukraine, чинне законодавство все ще потребує подальшого вдосконалення з огляду на труднощі його практичного застосування [17].

Зокрема, залишаються актуальними такі напрями правової модернізації:

- деталізація підстав для автономного застосування санкцій до юридичних осіб, зокрема з урахуванням відсутності ефективної системи комплаєнсу як обставини, що свідчить про наявність корпоративної відповідальності;
- розширення дії кримінального закону на правопорушення, вчинені не лише щодо іноземних, а й українських посадових осіб та представників приватного сектору (шляхом імплементації положень ст. 354 та 368-3 КК України);
- встановлення можливості застосування кримінально-правових заходів до правонаступників юридичних осіб, що дозволить унеможливити уникнення відповідальності через ліквідацію, злиття або інші форми реорганізації;
- усунення термінологічних колізій і неузгодженостей між положеннями кримінального, процесуального та господарського законодавства;
- внесення змін до суміжного законодавства з метою забезпечення ефективного та узгодженого функціонування механізмів, передбачених Законом № 4111-IX.

Отже, лише за умов належного правового супроводу, ефективних механізмів реалізації законодавчих положень і забезпечення принципу невідворотності відповідальності, корпоративний сектор зможе бути повноцінно інтегрованим у національну антикорупційну систему.

Додаткового значення в умовах підвищеної правової відповідальності набуває процедура розширеної перевірки контрагентів (due diligence), яка є одним із найефективніших інструментів запобігання корупційним та іншим комплаєнс-ризикам у діяльності суб'єктів господарювання.

На відміну від базового правового аналізу документів і загальної перевірки діяльності потенційного партнера, розширена процедура due diligence передбачає комплексну оцінку таких аспектів, як: наявність та ефективність внутрішніх антикорупційних політик; впроваджені механізми управління та мінімізації корупційних ризиків; рівень

добросовісності керівного складу та персоналу; ділова репутация та досвід виконання договірних зобов'язань тощо.

В Україні практика застосування due diligence почала активно розвиватися у 2006–2010 роках – передусім у відповідь на збільшення обсягів іноземних інвестицій у банківську сферу та зниження довіри до фінансових установ. Надалі поширення принципів корпоративного комплаєнсу, а також удосконалення антикорупційного законодавства сприяли трансформації due diligence на важливий інструмент управління ризиками в банківській, публічній та приватній сферах.

Антикорупційний due diligence ґрунтується на положеннях міжнародних стандартів, зокрема ISO 37001:2016 (Anti-bribery Management Systems), а також на рекомендаціях ОЕСР, Transparency International та інших авторитетних інституцій. Він охоплює: перевірку правочинів і проєктів договорів; аналіз операційної діяльності; оцінку добросовісності контрагентів і ключових співробітників.

Основною метою процедури є виявлення, оцінка та мінімізація корупційних ризиків на всіх етапах укладення та виконання договірних відносин. У разі виявлення серйозних ризиків результати due diligence можуть стати підставою для перегляду умов співпраці, її призупинення або повного припинення.

У межах функціонування системи антикорупційного комплаєнсу уповноважена особа виконує низку ключових функцій у сфері аналізу контрагентів, зокрема: проведення попереднього аналізу потенційних партнерів до укладення угод; моніторинг чинних договірних відносин з метою запобігання корупційним правопорушенням; виявлення можливих конфліктів інтересів; оцінка ризиків участі контрагентів у процедурах публічних закупівель; виявлення фактів подання недостовірної інформації; аналіз інших факторів, що можуть становити комплаєнс-ризик [18, с. 11–12].

Таким чином, антикорупційний due diligence є невід'ємною складовою системи корпоративної безпеки.

Його системне застосування дозволяє своєчасно виявляти індикатори потенційної недобросовісності контрагентів і, відповідно, мінімізувати ймовірність залучення компанії до корупційних схем чи інших правопорушень у процесі співпраці.

Окрім вищезазначених заходів, важливу роль у запобіганні корупційним правопорушенням відіграють кримінально-правові механізми, які можуть сприяти виявленню та припиненню корупційних схем. Серед них заслуговують на увагу:

- запровадження інституту звільнення від кримінальної відповідальності за умови добровільного сприяння розслідуванню (так звані привілейовані норми), що стимулює викриття злочинів зсередини організацій;

- створення та ведення публічних реєстрів суб'єктів, які порушили антикорупційне законодавство, що посилює прозорість і дисциплінує ринок.

Отже, запобігання підкупу в діяльності юридичних осіб приватного права є одним із ключових напрямів формування ефективної антикорупційної системи в Україні, особливо в контексті євроінтеграції та гармонізації з міжнародними стандартами.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що подальший розвиток спеціально-кримінологічного запобігання підкупу у приватному секторі має ґрунтуватися на таких взаємодоповнювальних елементах: ефективне нормативно-правове регулювання, орієнтоване на відповідальність юридичних осіб; інституційна спроможність компаній до саморегулювання та управління корупційними ризиками; лідерство керівництва в реалізації політики добросовісності (Tone at the Top); впровадження антикорупційних комплаєнс-інструментів (зокрема due diligence та внутрішніх аудитів); забезпечення невідворотності відповідальності за порушення антикорупційних зобов'язань.

Запропоновані заходи можуть бути покладені в основу подальших наукових досліджень і практичних рішень у сфері антикорупційного регулювання бізнесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Никифорова Н. А. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 543–546.
2. Головкин Б. М. Про корупцію в приватному секторі. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 4. С. 347–354.
3. Головкин Б. М. Тіньова зовнішня торгівля і корупція на митницях. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 218–230.
4. Головкин Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260.
5. Запобігання корупції у приватному секторі : монографія / за заг. ред. Б. М. Головкина. Харків : Право, 2020. 286 с.
6. Головкин Б. М. Щодо добросовісності в бізнесі. *Протидія злочинності в умовах довготривалої війни: зб. матер. Весукраїнської науково-практичної конф. (м. Харків, 20 травня 2025 р.)*, 2025. С. 15–18.
7. Понятійний апарат сучасної кримінології. Термінологічний словник. / за ред. А. Г. Кальман, І. А. Христин. Харків : Гімназія, 2005. 273 с.
8. Окунев А., Бойко О., Лукин С. Антикорупційний комплаєнс: посіб. для програми з підготовки осіб, відповідальних за реалізацію антикорупційної програми. Київ, 2018. 177 с.
9. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, що затверджені постановою Національного банку України від 28 березня 2007 р. № 98.
10. Новіков О. В. Комплаєнс-підхід до запобігання корупції у приватній сфері. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 34. С. 63–75.
11. Стандарту ISO 37301:2021 «Compliance management systems». URL: <https://www.iso.org/ru/standard/75080.html> (дата звернення: 25.04.2025).
12. ICC 2022 Guidelines on Whistleblowing. URL: <https://iccwbo.org/news-publications/policies-reports/icc-2022-guidelines-on-whistleblowing/> (дата звернення: 26.04.2025).
13. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 01.04.2025).
14. Аналітичне дослідження «Роль лідера у протидії корупції: аналітичний огляд впровадження концепції «Tone At The Top». URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/Rol_lidera_u_protydii_koruptsii_Analitychnyy_oglyad_vprovadzhennya.pdf (дата звернення: 01.04.2025).
15. Методологія управління корупційними ризиками, затверджена наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 грудня 2021 року №830/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22#n8> (дата звернення: 04.04.2025).
16. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав : Закон України № 4111-IX від 04.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4111-20#Text> (дата звернення: 06.04.2025).
17. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: що пропонують нардепи. Transparency International. URL: <https://ti-ukraine.org/news/kryminalna-vidpovidalnist-yurydychnykh-osib-za-koruptsiyu-shho-proponuyut-nardepy/> (дата звернення: 07.04.2025).
18. Настанова щодо здійснення уповноваженим аналізу контрагентів у публічних закупівлях. Національне агентство з запобігання корупції. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/images/data/perevirka-kontragentiv/Nastanova_shchodo_%20zdiisnennia_analizu_%20kontrahentiv.pdf?fbclid=IwAR18bh1jB-YkVzR1-9xvM7fui3gzpOdRE4ScHOCybjTaz6uqLAREn7HjMGs (дата звернення: 08.04.2025).